

Чонка Т. С.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри філології (українське відділення)

Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМАТИКА ТЕХНОТРИЛЕРУ МАКСА КІДРУКА «ТВЕРДИНЯ»

Анотація. У статті розглянуто жанрові особливості технотрилера, психотрилера та криптоісторії на прикладі роману сучасного українського письменника Максима Кідрюка «Твердиня»; визначено морально-етичні змістові тексти; проаналізовано основні прийоми зображення внутрішнього конфлікту в романі; інтерпретовано екзистенційну проблематику на рівні сюжету, характеротворення, авторських відступів та метафоричності образів.

У ході дослідження виокремлено дві сюжетні лінії: зовнішню – пригоди українця Левка Бартоша (прототипом маємо підстави вважати самого автора), росіянина Семена Твардовського, чеха Яна Фідлера, американця Грема Келлі і японки Сатомі у пошуках таємничого міста Паїтіті, та внутрішньої – психологічні метаморфози героїв під впливом зовнішніх обставин, які в екстрених ситуаціях ставлять їх перед екзистенційним вибором між добром і злом, світлом і темрявою – метафорично присутніх у романі «творців» Твердині.

Проілюстровано специфіку ідіостилю митця: шляхом аналізу наукових знань у поєднанні з елементами фантастики та містики, завдяки позиції всезнаючого автора та застосуванню авторських відступів, Макс Кідрук на рівні підтексту апелює до морально-філософських категорій, стимулюючи читача до інтелектуальної гри та своєрідної медитації.

Акцентовано на актуальності порушеної у романі морально-етичної проблематики (життєвих цінностей, стосунків батьків і дітей, дружби і кохання, моралі та вседозволеності, відповідальності тощо).

У висновках зазначено, що основна метафора роману – Твердиня – сприймається нами як екзистенційна філософська категорія: кожна людина є Твердинею-термітником, яка ховає у своїх надрах білу й чорну кімнати (знову-таки метафоричне утілення добра і зла, божественного та диявольського). Протягом життя людина вибудовує свій термітник особисто через посередництво релігії, філософії, освіти, досвіду, практики або ж і бездіяльності, інертності. У межових ситуаціях, постаючи перед необхідністю екзистенційного вибору, ми не можемо бути наперед упевненими, яка саме наша «кімната» відкриється світові, проте мусимо думати про це, готувати себе до подібного вибору, а головне – пам'ятати про особисту відповідальність за нього.

Ключові слова: Макс Кідрук «Твердиня», технотрилер, криптоісторія, метафора, підтекст.

Постановка проблеми. Макс Кідрук – яскравий представник сучасної української літератури, творчість якого є новаторською як на рівні тематики й змісту, так і у площині жанру та форми. Він є автором першого технотрилера в українській літературі – «Бот: Атакамська криза» (2012 р.). Обраний нами

для аналізу роман «Твердиня» хронологічно Кідрук почав писати до «Бота», проте завершений він був у 2013 році (за первинним задумом автора мав називатися «Цитадель»).

Ідейно-тематичне навантаження роману безпосередньо визначено його жанровою специфікою. У численних інтерв'ю Макс Кідрук наголошує, що в українському літературознавстві на час написання «Бота» було відсутнім визначення жанру технотрилера. Своє зацікавлення цим жанром він аргументує так: «Я люблю фантастику, але вона дуже часто не обґрунтовує того, що описує. Наприклад, певні технології. Я читаю багато науково-популярних книг, які сформували моє уявлення про те, яким є цей всесвіт, чому він такий, звідки він взявся, куди він прямує. І коли ти читаєш якусь фантастичну книгу і розумієш, що це нереально, що це суперечить законам фізики, вже важко вірити в саму історію. На противагу фантастиці, техно ґрунтується на реальних технологіях, і оця реалістичність мене особисто втягує в історію, примушує в неї повірити» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчості Максима Кідрюка присвячено студії Т. Бондаренко, яка дослідила індивідуальний стиль митця на прикладі творів «Бот: Атакамська криза», «Твердиня», «Навіжені в Мексиці», «Навіжені в Перу» і «Трансфер»; Л. Костецької – жанр трилера на прикладі романів «Бот» і «Твердиня» (за визначенням науковиці – психотрилера) та образи-символи у романі автора «Не озирайся і мовчи»; О. Мороз – оніми в художньому дискурсі М. Кідрюка на матеріалі роману «Твердиня»; О. Огульчанської – своєрідність хронотопу в романі «Де немає Бога»; Г. Овсяницької – жанровий симбіоз твору «Доки світло не згасне назавжди»; І. Пасько – жанрові й стилеві особливості романів «Бот Атакамська криза» та «Бот: Гуаякільський парадокс»; Н. Розінкевич «Тілесність як спосіб дослідження екзистенційної комунікації у постмодерному тревелозі М. Кідрюка «На Зеландію!»»; Р. Трифонова та О. Стратілат «Мовні засоби вербалізації та деконструкції стереотипів у книзі Максима Кідрюка «Мексиканські хроніки»»; М. Васьківа «А чи побачив читач Мексиканські хроніки?» тощо.

Постановка завдання. Опрацювавши дані студії, можемо констатувати, що «Твердиня» Максима Кідрюка досліджена лише на рівні жанру та мови, що обумовлює новизну й актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження передбачає аналіз проблематики, характеристики персонажів, інтерпретацію метафор та вивчення ідіостилю митця.

Виклад основного матеріалу. На даний час у статті Вікіпедії зазначено: «Технотрилер – жанр художньої літератури, що досліджує взаємодію людини з реально існуючими технологіями, а насамперед – фатальні помилки у цій взаємодії,

що призводять до техногенних катастроф. Це гібридний жанр, в якому використовуються теми наукової фантастики, воєнної повісті, пригодницького роману та специфічні засоби, притаманні трилерам, які повинні викликати у глядачів або читачів тривожне очікування, тривогу, страх» [2].

Літературознавиця Л. Костецька констатує: «Дослідження жанру технотрилеру виявило такі характерні риси цієї форми: гостросюжетність, динамічність сюжету, ескейпизм; використання документальності і наукових даних; боротьба з технологічними небезпеками. Психотрилер має свої «константи»: наявність психологічного й емоційного конфлікту, а не фізичного, а також боротьба з суперником; вирішення загадок, пошуки, спроби осягнення таємниць, містичні мотиви» [3, с. 135]. На основі окреслених характеристик літературознавиця запропонує визначення технотрилеру: «...це жанр масової літератури, характерними ознаками якого є динамічний сюжет із використанням новітніх технологій та наукових даних. Метою технотрилеру є застереження щодо відповідального використання наукових знань і технологій. Психотрилер є жанром літератури і кінематографу, в основі якого покладено емоційний та психологічний конфлікт, що передбачає боротьбу з суперником, котрий відзначається перевагами, а також динамічний сюжет, що розгортається як пошук або розв'язання загадки. Особливістю цих жанрів є їх синтетичність, поєднуваність з іншими типами оповіді» [3, с. 135].

Молода дослідниця Анастасія Радецька у статті «Технотрилер у сучасній українській літературі», опираючись на творчість Макса Кідрука, виокремлює основні характерні риси даного жанру: «...використання наукових та документальних даних; динамічність, гостросюжетність; технологічні небезпеки; загадки, містичні події, таємниці; психологічний і емоційний конфлікт» [4].

Більш докладно проаналізовано цей жанр Іриною Пасько у статті «Жанрово-стильова специфіка технотрилерів Макса Кідрука». Погоджуємося з дослідницею, що, зважаючи на тематичну специфіку роману «Твердиня», його варто розглядати і як зразок жанру криптоісторії [5, с. 86].

«Криптоісторії – жанр фантастики, заснований на припущенні, що реальна історія людства відрізнялася від відомої нам, але була забута, прихована чи сфальсифікована; це ревізійністська інтерпретація вигаданих, реальних (чи відомих) фактів історії. Близька до жанру альтернативної історії. Криптоісторія зображує реальність, яка зовні часто не сильно відрізняється від звичайної історії, але в якій брали участь якісь інші сили (прибульці, маги тощо). Або ж описує події, які нібито відбулися, але залишилися невідомими» [6], – це визначення можна проілюструвати «Твердиною» Макса Кідрука й безпосередньо самим задумом написання роману, про який автор ділиться в післямові: «...Звідки з'явилась ідея роману? Книг про подорожі, про пошуки чогось у далекому десь існує чимало, і задумка «Твердині» виросла не з бажання написати роман про похід п'ятеро студентів у джунглі Перу, а з необхідності поділитися власними думками про альтернативну історію древнього світу. Базисом для «Твердині» стала моя непохитна віра в те, що задовго до інків у Перу жила невідома нам і в той же час надзвичайно розвинута цивілізація. Ця віра зародилась після поїздки до Мексики (2008) й Перу (2009) і остаточно викристалізувалась після мандрів Ліваном (2010)...» [7, с. 584].

В анотації до роману зазначається: «Багато поколінь намагались розгадати таємницю загубленого міста інків Паїтіті. Згідно з легендами, саме в ньому старовинні племена заховали найбільші запаси золота. П'ятеро друзів вирушають на пошуки цього таємничого міста і, як не дивно, знаходять його. Та чи вони перші, хто доклав зусиль до того, щоби швидко розбагатіти?» Проте мотиви подорожі, зазначені в анотації, не відповідають змісту тексту, оскільки жоден з головних героїв не мав на меті збагачення – ними керувала жага до пригод та пізнання нових таємниць. Щодо «Твердині» вважаємо доречним констатувати, що, окрім захопливого сюжету, вона розкриває значно глибші, екзистенційні питання, які ставить автор перед людиною XXI століття: життя і смерті, вчинку і відповідальності, добра і зла тощо, що і стало об'єктом нашого дослідження.

Л. Костецька особливістю наукового дискурсу роману «Твердиня» визначає пізнавальну інформацію для ілюстрування мотиву пошуку незвіданого, а також інтелектуальну гру: «Роман «Твердиня» у своїй основі має пошук як зовнішню сюжетну лінію, разом із тим, він поєднаний із психологічними випробуваннями, емоційними переживаннями персонажів. Гостросюжетність є базовою характеристикою твору, в який уплетено також містичні елементи та інтелектуальні ігри» [3, с. 136].

Зазначимо, що науковість, багатогранність використання позасюжетних елементів (епіграфи, авторські коментарі, філософські, морально-етичні на науково-пізнавальні авторські відступи, епілози, післямови, звернення до читача, перелік музичних творів до прослуховування тощо) та інтелектуальні ігри (на всіх рівнях, зокрема і у спілкуванні зі своїм читачем) – є характерними рисами ідіостилу Макса Кідрука.

Отже, можемо підсумувати, що за жанром «Твердиня» є синкретичною: у ній поєднано риси технотрилеру, психотрилеру та криптоісторії.

Зав'язкою роману є випадкова зустріч двох студентів Шведського Королівського технологічного інституту Левка Бартоша (якому автор «дарує» чимало автобіографічних деталей, зокрема і навчання у даному виші) й Семена Твардовського (прототипом якого вважаємо Сергія Твардовського, про якого автор згадує у післямові [7, с. 586] з таємничим художником Гуннаром Іверсом, який інформує їх про існування Паїтіті: «...Не міфічні. Це рештки велетенської Твердині в сільві за Андами, саме існування якої доводить, що половина з фортець, які нібито належали інкам, насправді будувались значно древнішим і більш розвинутим народом...» [7, с. 62], унаслідок чого хлопці приймають рішення здійснити подорож до Твердині. Опинившись там, вони так і не змогли зрозуміти, «звідки в переважно рівнинному тропічному лісі, від якого до найближчих гір дві сотні кілометрів, узялися монолітні гранітні блоки, що важили понад тисячу тонн?» [7, с. 263].

Походження твердині Паїтіті, зважаючи на цілісний текст, можемо інтерпретувати як творіння вищих сил, представлених метафорично існуванням чорної й білої кімнати, що знаходилися у її глибині. Сама твердиня є термітником [7, с. 510–512], який приховує дещо значно вагомніше, що не підвладне людському розумінню. У білій кімнаті людина забувала про все на світі, відчуючи легкість, спокій, врівноваженість; на її стінах були викарбувані знаки, які вдалося розшифрувати одному з героїв, Сьомі, – це була система координат, завдяки якій хлопець зрозумів значення формул, розписаних по всій глибині

Твердині. Він з'ясував, що тут зафіксовано усі основні закони фізики та математики, відомі людству.

Чорна кімната викликає страх у всіх, хто знаходиться на Твердині, навіть у науковця, який володарював тут і намагався сховати це місце від усього світу, через що і знищував усіх, хто наближався до нього: «Джейсону снилися липка й похмура п'ятма Чорної зали й отвір в підлозі, з якого долинав загадковий зривистий шепіт. Отвір, із якого піднімалось щось мутне, розпливчасте й несамовито чорне. Чорніше за темряву, що огортала Джейсона вві сні» [7, с. 371].

Чорна кімната пригнічує Сьому, здається, що її стіни намагаються поглинути його, затягнути в себе: «Щось тиснуло на нього. Не п'ятма, щось поза нею, якась безформна химера, що ховалась за межею освітленої сфери... Чорнота душила, згущувала кров, сповільнюючи серцебиття, закупорювала легеневі альвеоли, перепиняючи доступ кисню. ...Натомість перед очима малювалось видіння тисяч надгробків» [7, с. 417]. Вся кімната була списана тасмичними знаками, які вдається розкодувати хлопцеві, – це дати масштабних катастроф, які відбувалися й відбуватимуться на Землі, та кількість жертв (загибель «Титаніка», Чорнобиль...).

У розмові з Семеном Джейсон ділиться з ним своїм відкриттям: «Чорна кімната лежала найглибше серед усіх, що розкопали, і я втямив, що під нею не мегаліт, а суцільний пласт, на якому спочиває вся Твердиня. ...От я й думаю, Семене, що вся ця триклята конструкція – всього лише термітник. Грандіозний, прекрасний, досконалий з інженерної точки зору, але загалом – непотрібний. Термітник, який звели з єдиною метою: захищати те, що лежить під ним» [7, с. 535]. Семен «осягнув, що записів багато, і що розшифровані ним дати далеко не останні, і серед сонмища інших, тих, котрі поки що лишилися поза увагою, безумовно знайдуться такі, де цифра в колонці «рік» буде більшою за 3653. Дати, що дозволять зазирнути за 2012-й... На Сьому війнуло сухим (мертвим!) холодом, і шепіт відновився...» [7, с. 541–543].

Утікаючи від зловісного холоду й шипіння, Сьома залишає двері цієї кімнати відчиненими, випустивши її «сутність» назовні. Намагання збагнути цю сутність, спроби досягти до глибин, з яких є отвір до чорної кімнати, призводять до чисельних смертей, зокрема й Сьомині, і до руйнування самої Твердині.

Вагомими у даному контексті є «побічні» деталі в романі. Наприклад, надписи на футболках героїв: ««What would life be if we had no courage to attempt anything?» («Яким було б життя, якби ми не мали сміливості пробувати» – тут і далі переклад автора) [7, с. 42] у американця Грема та футболка зі стилізованим під графіті афоризмом Джорджа Карліна: “The planet is fine, the people are fucked” («Із планетою усе гаразд, то люди в повній дупі») у Джейсона [7, с. 274]. Ці дві репліки є своєрідним «ключем» до філософського підтексту роману, представленого метафорично білою і чорною кімнатами: люди у своїй діяльності через власну самовпевненість неодноразово переступають межу дозволеного природою і вищими силами (можливо, через небажання бачити цю межу), що призводить до чисельних катастроф, і щонайгірше – до самознищення (до речі, Макс Кідрук був ведучим проєкту «Теорія неймовірності» на Українському радіо, в рамках якого неодноразово йшлося про різні катаклізми на планеті, спричинені людською діяльністю).

Емоційний і змістовий фон роману підсилюється музикою, рекомендованою автором для прослуховування при читанні,

концептуально поділеною ним на два полюси – ТЕМНА і СВІТЛА СТОРОНИ (прописні літери автора):

THE LIGHT SIDE • Jay-Z feat. Kanye West and Rihanna “Run This Town”. • Poets of the Fall “Carnival of Rust”. • Imagine Dragons “Radioactive”. • Shontelle “Say Hello to Goodbye”. • Sarah McLachlan “Building a Mystery”. • Adelitas Way “I Can Tell”. • Linkin Park “What I’ve Done”. • Виктор Цой «Пачка Сигарет». • Poets of the Fall “Roses”. • Art of Dying “Best I Can”. • Joan Osborne “One of Us”. • Poets of the Fall “Where Do We Draw the Line”.

THE DARK SIDE • In Flames “Reroute to Remain”. • In Flames “System”. • In Flames “Drifter”. • In Flames “Trigger”. • In Flames “Cloud Connected”. • In Flames “Minus”. • In Flames “Dismiss the Cynics”. • In Flames “Free Fall”. • In Flames “Pacing Deaths Trail”. • In Flames “Crawl Through Knives”. • Iron Maiden “Fear of the Dark”. • Metallica “Wherever I May Roam” [7, с. 588].

Не лише зміст цих композицій, а навіть їхні назви є смислово навантаженими. Кожна з них є своєрідним побічним сюжетним руслом роману – тобто пропозицією-запрошенням до інтелектуальної гри для допитливого читача (і предмет для окремого дослідження). Символічна кольорова семантика – вибір між світлом і темрявою є основним як для героїв роману, так і для кожного читача.

Не менш вагомими у даному контексті є слова пісень, які слухає один з героїв роману – Марко Молінарі, повар-італієць, (до речі, слова з пісні “Fear of the Dark”, культової композиції британського метал-гурту “Iron Maiden”, улюбленого гурту самого автора): «Страх темноти... Страх темноти... У мене фобія, що завжди хтось там є», «Ти колись бував на самоті вночі? / Думав, що чув чийсь кроки позаду / І повертався, а там нікого не було?» [7, с. 430]. Екзистенційний страх переслідує героїв, це відчуття передається читачеві, змушує вникнути в його сутність, причини й можливі наслідки, що, власне, є характерним для жанру психотрилеру.

На особливу увагу заслуговує образ автора в романі: він позиціонує себе всезнаючим і всюдисущим, про що свідчать численні авторські ремарки: «Мерців пускають з певною метою. Їх виставляють напоказ. Покійники демонструють, засвідчують собою грізне попередження: НЕ ЙДІТЬ ВАМ ТУТ НЕ РАДІ ВАС СЮДИ НІХТО НЕ КЛИЧЕ. А значить, на них треба дивитися. Дивитись і показувати, що розумієш послання» [7, с. 20] (прописні літери авторські); «Природа жорстока, та ніколи не підда. Найбільша небезпека надходить від людей» [7, с. 150]; «Людський мозок – великий майстер ігнорувати все, з чим не хоче боротися» [7, с. 154]; «доля знушалася з них» [7, с. 158]; «Троє з них бачили цей океан уперше. І дехто – востаннє» [7, с. 116]; «Ніхто з них не думав у той момент, що побачити Паїтіті – це навіть не півсправи; головне після цього – повернутись назад і розповісти про знахідку» [7, с. 265].

Автор ніби попереджає героїв про необхідність зупинитися: Левко неодноразово бачить віщі сни, марення та інтуїтивно відчуває небезпечність ситуації (автор «дарує» це прозріння своїм «улюбленим» героям): «Історія про Паїтіті баламутила, розбурхувала уяву... У той же час якийсь непоясненне – химерне й незрозуміле – відчуття неспокою тихо скніло у нього за грудиною. Хлопець не розумів, звідкіля воно взялося... Левко не розумів власного сум'яття, адже поки що не усвідомлював, що перебуває за крок від того, щоб Паїтіті стало і його прокляттям» [7, с. 87]. «По тому він узявся розпитувати Гуннара про Перу,

про руїни, про шлях до Твердині, але у теперішньому сновидінні (чи то в напівсвідомому маренні) Левко відштовхнув листок назад, тим самим відгороджуючись від Паїтіті, інкських таємниць і поїздки до Мадре-де-Діо» [7, с. 153].

Авторськими підказками є і назви глав «Дороги, що ми обираємо» (до неї ми повернемося згодом) та «Янгольські сурми»: «Алкалоїди, які містяться у бругмансії, настільки потужні, що внаслідок вживання настає цілковитий розрив з реальністю. Людина марить і не усвідомлює цього, все здається напрочуд реальним. Якщо галюцинації, викликані іншими наркотичними рослинами, описуються переважно як приємні й безневинні, то всі, хто вживав бругмансію, в один голос твердять: видіння, спричинені Янгольськими Сурмами, неймовірно моторошні й бридкі» [7, с. 374]; під впливом квіток бругмансії у Левка почалися видіння – «горизонт на півдні й на півночі підіймався, нагадуючи дуги щелеп, що прагнуть зімкнутися у хлопця над головою і проковтнути Твердиню. А тоді Левко почув сурми... Хлопець упав на коліна, обхопив руками голову і розридався від жаху. Бо сурми ті були не від янголів. Точно не від янголів» [7, с. 478]. Недаремно це дерево-дурман так пишно проросло з надр Твердині, змушуючи людей (гірше за будь-який наркотик) забути про свою справжню сутність, втрачати глузд і самоконтроль, нерідко доводячи до самогубства. Не дивно, що саме поряд з Твердинею знаходилися плантації, де вирощували кокаїнові кущі (увесь наркотичний дурман у цьому світі від темних сил, проте люди, усвідомлюючи це, добровільно віддають свої душі у руки диявола).

У романі можемо виокремити проблеми морально-етичного характеру:

- стосунки родичів, батьків і дітей (Гуннер – донька [7, с. 89], Грем – батьки [7, с. 41]);
- згубний вплив грошей на людину (перевізник Атаучі, наркодилер-карлик [7, с. 146]);
- поведінка дітей заможних батьків (Грем, Аїк) [7, с. 118];
- небажання людей єднатися перед обличчям небезпеки [7, с.: 331, 349, 357];
- брехні та відповідальності за свої слова і вчинки [7, с. 440–441];
- жага влади (образ Джейсона «Твердиня багато чому навчила. Осягнути її таємницю – означає керувати світом» [7, с. 344, 546].

Коротко проілюструємо їх, звернувшись до характеристики персонажів. Гуннер Іверс, усвідомлюючи, що за мить помре, пригадав свою єдину доньку: «Він не розмовляв з Ліндою понад два роки, а вона, схоже, тим геть не переймалась – вони втратили контакт дуже давно, ще коли Лінді було сімнадцять. За два останні роки їй жодного разу не закортіло зателефонувати, її навіть не цікавило, чи живий він, а тому дзвінок від нього... за хвилину до смерті... просто щоб попрощатись... виглядатиме щонайменше дивно. З однаковим успіхом Гуннар може подзвонити оператору call-центру з “Tele2» чи порозмовляти з випадковим перехожим на вулиці. Найбільше, чого він доб’ється, – це налякає її» [7, с. 89].

Ян Фідлер «жив з рідним дядьком, Ніколасом Фідлером, колишнім дипломатом, який дев’ять років пропрацював помічником чеського посла у Швеції і після виходу на пенсію залишився жити у Стокгольмі. Ніколас виділив племіннику вутлу комірчину в півпідвальному поверсі свого будинку... Стосунки між дядьком і небожем не вирізнялися теплотою, хоча Ян тим

особливо не переймався – йому вистачало того, що Ніколас Фідлер не бере з нього грошей за кімнату» [7, с. 53].

Грем Келлі: «Жилавий широкоплечий мулат Грем Келлі, син доктора психології Джерома Келлі і чорношкірої топ-моделі Мелані Шанклін... Зростаючи в багатій сім’ї (і будучи єдиною дитиною), хлопець сприймав світ як місце, де все, що не робиться, робиться для нього. Грем... вступив у Королівський технологічний інститут на відділення медичної інженерії... Із собою він привіз типово американську любов до показного життя, ...і презентоване Джеромом Келлі на двадцятиріччя спортивне купе “Porsche Cayman”... Одного дня (навчившись приймати рішення) після п’ятої марної спроби захистити практичну роботу з молекулярної хімії Грем виматюкав професора Стефана Йоханссона, завершивши кар’єру медичного інженера. ...батько Грема перестав надсилати йому гроші...» [7, с. 41]. Як наслідок – вчинки Грема: щоб завоювати авторитет товаришів і прихильність дівчат він починає брехати, зокрема про те, що вміє керувати вертольотом: «З найпершого дня Левко заходився шукати способи для втечі. – Я поставив запитання, Греме: чи зможеш підняти “Colibri” в повітря, якщо випаде така нагода? Очі американця забігали. – Так, – проказав він. – Я на “Colibri” починав навчання... Все, що потрібно від тебе, янкі, – це підняти вертоліт, коли я буду готовий. Зрозумів? Очі Грема розширилися, але він твердо кивнув... Зрозумів» [7, с. 291–292].

Трагічними є наслідки Гремової брехні – їм не вдається утекти з Паїтіті, а щонайгірше, гинуть люди, зокрема і Сьома, зрештою, як може здогадатися у фіналі читач, гине і сам Грем. Почуття американця в кульмінаційний момент розкрито у авторському відступі: «...хотів здаватися кльовим, кращим, ніж насправді, тому що я лузер, кінчений невдаха, все моє єство вглибині забите комплексами, про які ви навіть не здогадуєтесь, а ви такі цілеспрямовані, впевнені в собі, ви РОЗУМНІ, чорт забирай, ви досягли всього самі, ваші батьки не платять за навчання в університеті, а згодом ви матимете шикарні посади і відчуватимете задоволення, створюючи, вибудовуючи самих себе, досягаючи перемог, те задоволення, на яке я ніколи не заслуговував, бо я лузер, зі мною спілкуються лише через те, що я американець, і у мене “Porsche”, і батьки багаті, та навіть вони вважають мене лузером... а я лише хотів відповідати вашій компанії» [7, с. 458].

Коментуючи поведінку Грема, автор вдається до морально-етичних відступів: «Так завше: людина до останнього сподівається на краще, не помічаючи, як павутиння власної брехні удавкою обкручується навколо горла. Під час нарад, що передували втечі, Грем було соромно, совість нещадно гризла його, сточувала нанівець, немов черви дерево, але в той же час чийсь вогкий голос шепотів над вухом: «Не дрейф, у них нічого не вийде». ...Тепер, дивлячись на колишніх друзів, мулат проклинав себе за безвільність. Він віддав би півжиття, щоб повернути час назад і вчасно зізнатись. Але час – то найбільш незговірлива штука у всесвіті, чий потік не підвладний навіть Богам» [7, с. 459].

Другорядний персонаж, американець Аїк «звалив з дому, подорожую. Мій старий після школи надумав запроторити мене до МІТ, навіть за перший курс заплатив, але воно мені... – хлопець витиснув криву усмішку і розвів руками. – Знаєш, мені той диплом треба, як друга дірка в задниці. То я й подався світами. Вже пірвоку дома не був. – Ти не схотів до МІТ? – Грем

здивувався. Для багатьох ровесників Айка МІТ був недосяжною мрією. – Предки мають власну фармацевтичну компанію. Зараз справи не дуже, особливо через тиск з боку «Пфайзера», але старий все одно втирається, не хоче продавати. Для нього то справа всього життя, шариш? ...Словом, «Пфайзер» так чи інакше дотисне старого, і він продасть компанію. Грошей має вистачити до кінця життя. На біса мені вчитися? – Розумію... – протягнув Грем. – А зараз із бабками як? – Надсилають. – Айка самовдоволено хмикнув. – Куди вони дінуться? Це ж предки» [7, с. 119].

Напідпитку Нейт, товариш Айка, з мовчазної згоди усіх присутніх, легковажно застосує спрей для захисту від ведмедів, чим спричинює важкий стан свого товариша, якого рятують Левко з Сьомою.

Портрет героїв (особливо негативних) яскраво розкриває їх внутрішню сутність: зовнішність карлика Амаро Кіспа виражає його моральне каліцтво: «З дальнього намету виборсався потворний карлик і заспішив до полонених. Коротун був непристойно бридким: приблизно півтора метра зростом, горбатий, ноги криві. Левку ще не доводилось бачити настільки недоладно збудованих людей... Та найбільше вражала голова. Сплюснута й витягнута, звіддала вона нагадувала «дзьобате» рицарське забрало... Зблизька проступили інші ганджі: заломисті пальці, почорнілі зуби, що скидалися на прогнилі пеньки, по-ведмежому завернуті ступні... Боженка дав маху, не до ладу склеївши хромосоми, і пігмей це усвідомлював. Розуміння читалося в його очах – миготливих, глибоко втоплених в очницях плямках кольору міцної кави, за свавіллям і скаженістю котрих таїлися гори розмаїтих комплексів» [7, с. 272].

Макс Кідрук у всіх своїх творах дуже скурпульозний у змаюванні очей, які завжди у нього є дзеркалом душі або свідченням її відсутності. Вагомою характеристикою внутрішнього ества персонажів у «Твердині» також є їхні очі, на які автор систематично звертає увагу читача протягом усієї оповіді.

Очі Джейсона Х'юз-Коулмана: «Левко тихцем вивчав його, поволи усвідомлюючи, що сподіватись їм нема на що. Про це свідчили очі чоловіка. Вони безповоротно псували враження від нібито приязного лиця. Безбарвні, водянисто-моторошні, з проникливими заляканими зіницями, котрі, немов дві антрацитові скалки, прорізалися крізь очні яблука» [7, с. 274], «безбарвні, водянисто-моторошні» [7, с. 365, 480]; «Марко скинув голову і побачив холодні відблиски в очах сивочолого. Сріблясті диски райдужок якимось незвичайним чином робили очі мертвими: Х'юз-Коулман не виглядав на мертвяка, в той же час налитий сріблом погляд породжував ілюзію, що в нього вгніздилось щось неживе, бездушне, бездиханне, безформний демон, що керує тілом людини з далекого похмурого місця, куди не долітають нічі молитви» [7, с. 501]; «райдужні оболонки чоловіка палахкотіли сріблом» [7, с. 507]. Після спілкування з Коулманом та відвідин чорної кімнати «очі Сьоми пломенилися сріблом» [7, с. 512].

Очі рудого: «Українець рохнув, і борлак у нього сіпнувся. Попри півтемряву, що огортала рудого, він усвідомив, що зазирає в найстрашніші очі з усіх, які доводилось бачити до цього. Баньки рудоволосого мали криваво-червоний колір. Моторошний ефект посилювався полум'яною облямівкою на повіках, що підкреслювала нездорове забарвлення кришталіків і створювала ілюзію кривавих підтоків довкола очей. Розумом Лео усвідомлював, що очі цілком відповідають волоссю й бороді,

що це лише витівка природи, причини у генах чоловіка, проте серцем відмовлявся осягати реальність того, що бачив. У півтемряві пабу очі здавалися червоно-чорними жаринам» [7, с. 64], «криваво-червоні очі рудого» [7, с. 540]; «Криваво-червоні очі підскачили і вп'ялились у пом'яте обличчя сивочолого» [7, с. 564].

Твердиня дивним чином діяла на тих, хто підпадав під її вплив: вона пробуджувала темні сторони людей: «Тут, на Паїтіті, відбувається багато дивних речей, як із каменями, так і... з людьми» [7, с. 359]. Навіть володіння золотом, якого було вдосталь у її надрах, було замало для вдоволення основного бажання – керувати світом – у чому зізнається Джейсон Сьомі. Коли ж це йому не вдається, він покінчує життя самогубством: «Все, чому він присвятив останні двадцять років життя, швидко і невідворотно котилося під три чорти, все, що мало сенс і примушувало сивочолого почуватись особливим (врешті решт – Обраним), провалювалось у прірву» [7, с. 571].

Негативний вплив Твердині чітко усвідомлює Левко: «І що вже геть погано – ніхто з них не ламав голову над тим, чому за два дні вони стали чужими один одному» [7, с. 346]; «як ми до такого докотились? Через що це? ...Хлопець злився і водночас побоювався Семена через те, що у такий критичний момент, коли вони мали би згуртуватись і виступити разом проти спільної загрози, їх розвело на світлові роки один від одного» [7, с. 364]. Автор підводить читача до думки про важливість єднання людей перед обличчям зла, бо в цьому полягає екзистенційна сутність буття людини на Землі.

Висновки. Одна з глав книги має назву «Дороги, що ми обираємо». Усіх своїх героїв Кідрук ставить у кризові ситуації, коли вони повністю розкривають своє істинне ество перед екзистенційним вибором. Відповідно, вдумливий читач починає аналізувати цей вибір, засуджуючи чи схвалюючи, що найголовніше – «приміряє» й замислюється над наслідками подібних учинків.

Отже, основна метафора роману – Твердиня – сприймається нами як екзистенційна філософська категорія: кожна людина є Твердинею-термітником, яка ховає у своїх надрах білу й чорну кімнати (знову-таки метафоричне утілення добра і зла, божественного та диявольського). Протягом життя людина вибудовує свій термітник особисто через посередництво релігії, філософії, освіти, досвіду, практики або ж і бездіяльності, інертності. У межових ситуаціях, постаючи перед необхідністю екзистенційного вибору, ми не можемо бути наперед упевненими, яка саме наша «кімната» відкриється світові. Проте ми мусимо думати про це, готувати себе до будь-якого вибору, а головне, пам'ятати про особисту відповідальність за свій вибір. Наш екзистенційний вибір не залежить від рівня нашої освіти: можна бути науковцем світового рівня, проте, як зрілий науковець Джейсон, спрямувати свої знання на знищення не лише власної сутності, а щонайгірше – знищення й нашого оточення. А можна залишатися щирим, імпульсивним, здатним на справжні емоції та вчинки, як Левко Бартош, та залишитися Людиною.

Література:

1. Грібанова Анастасія. Інтерв'ю з Максимом Кідруком [Електронний ресурс] URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/11/161104_book_2016_interview_kidruk_ag.
2. Технотрилер. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Технотрилер>.

3. Костецька Л. О. Жанр трилера в творчості М. Кідрука [Електронний ресурс]. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Філологічні науки*. 2015. № 2. С. 133–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2015_2_29
4. Радецька А. Технотрилер у сучасній українській літературі [Електронний ресурс]. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/paper/download>
5. Пасько І. В. Жанрово-стильова специфіка технотрилерів Макса Кідрука [Електронний ресурс]. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Філологія. Літературознавство*. 2016. Т. 276, Вип. 264. С. 86–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2016_276_264_16
6. Криптоісторія. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Криптоісторія>.
7. Кідрук М. Твердиня / М. Кідрук. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. 592 с.

Chonka T. Existential problems of technothriller Max Kidruk's "Tverdynia"

Summary. The article analyzes the genre features of technothriller and crypto-history on the example of the novel "Tverdynia" by the modern Ukrainian writer Max Kidruk; the moral and ethical content of the text is defined; the main methods of depicting the internal conflict in the novel are analyzed; existential problems at the level of plot, character development, author's digressions and metaphorical depiction of images are interpreted.

In the course of the research, two storylines were singled out: the outer one – the adventures of the Ukrainian Levko Bartosh (we have reason to consider the author himself as the prototype), the Russian Semen Tvardovskyi, the Czech Jan

Fiedler, the American Graham Kelly and the Japanese woman Satomi in search of the mysterious city of Paititi, and the inner one – the psychological metamorphoses of the characters under the influence of external circumstances, which in critical situations force them to make an existential choice between good and evil, light and darkness and are metaphorically present in the novel as "creators" of Tverdynia.

The specifics of the writer's idiosyncrasy is illustrated by analyzing scientific knowledge in combination with elements of fiction and mysticism, thanks to the position of the omniscient author and the use of authorial digressions, Max Kidruk at the level of the subtext subtly appeals to moral and philosophical categories, stimulating the reader to an intellectual game and a kind of meditation.

Emphasis is placed on the relevance of the moral and ethical issues raised in the novel (life values, parent-child relationships, friendship and love, morality and permissiveness, responsibility, etc.).

The conclusions indicate that the main metaphor of the novel – Tverdynia – is perceived by us as an existential philosophical category: every person is a Termite Tverdynia that hides white and black rooms (again, a metaphorical embodiment of good and evil, divine and devilish). During life, a person builds his personal "termite mound" through religion, philosophy, education, experience, practice or inaction and inertia.

In extraordinary situations, facing the necessity of an existential choice, we cannot be sure in advance which of our "rooms" will be opened to the world, but we must think about it, prepare ourselves for such a choice, and most importantly, remember personal responsibility for it.

Key words: Max Kidruk "Tverdynia", technothriller, crypto-history, metaphor, subtext.